

20.3.2025

EOAK/2641/2024

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Maija Sakslin

Esittelijä: Notari Sofie Roininen

TARKASTUS: KEHITYSVAMMAISTEN ASUMISYKSIKÖ ATTENDO MUURAIN 21.5.2024

Tarkastuskohde

Attendo Muurain, kehitysvammaisten henkilöiden yhteisöllistä asumista ja ympärivuorokautista palveluasumista toteuttava asumisyksikkö, osoite: Muuraintie 9, 24280 Salo

Tarkastusajankohta

21.5.2024

Osallistujat EOAK:sta

Esittelijäneuvos Minna Verronen

Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Juha-Pekka Konttinen

Notari Sofie Roininen

Osallistujat tarkastuskohteesta

Ohjaaja

Tarkastuksen tyyppi

OPCAT

CRPD

Eduskunnan oikeusasiamiehestä annettu laki 5 §

Sisällys

1	YLEISTÄ TARKASTUKSESTA	2
1.1	Kuvaus tarkastuksen kohteesta	2
1.2	Tarkastuksen toimittamisesta	2
2	HAVAINNOT JA KANNANOTOT.....	3
2.1	Yksikön toimitilojen esteettömyys ja yksityisyyden toteutuminen.....	3
2.2	Asukkaat ja henkilöstö	7
2.3	Asukkaiden itsemääräämisoikeus ja rajoitustoimenpiteiden käyttö yksikössä	9
2.4	Omavalvonta ja valvonta.....	16
2.5	Havaintoja oikeusasiamiehen vuositeeman ”Digitalisoituva julkinen hallinto ja perusoikeudet” valossa	18
3	TOIMENPITEET	19

1 YLEISTÄ TARKASTUKSESTA

1.1 Kuvaus tarkastuksen kohteesta

Attendo Oy:n Muurain asumisyksikkö on vuonna 2019 avattu Varsinais-Suomen hyvinvointialueen toiminta-alueella toimiva kehitysvammaisten henkilöiden yhteisöllistä asumista ja ympärivuorokautista palveluasumista toteuttava asumisyksikkö. Yksikkö sijaitsee pientaloalueella Tupurin kaupunginosassa Salossa.

Attendo Oy:n oma kuvaus Muurain asumisyksiköstä löytyy tarkastusliitteestä 3.

1.2 Tarkastuksen toimittamisesta

Tarkastus tehtiin ennalta ilmoittamattomana tarkastuskäyntinä paikan päällä tiistaina 21.5.2024. Tarkastuksella haluttiin selvittää erityisesti kehitysvammaisten erityishuollosta annetun lain mukaisten rajoitustoimenpiteiden käyttöä ja asiakkaiden itsemääräämisoikeuden toteutumista. On hyvä huomioida, että lähinnä itsemääräämisasioihin kohdistunut tarkastus ei siis käsittänyt yksikön kaikkien toimintojen ja menettelyjen havainnointia ja arviointia. Näin ollen kaikki yksikön toimintaa koskevat mahdolliset puutteet ja epäkohdat eivät välttämättä nousseet tarkastuksen aikana esille, eivätkä ne siitä syystä ilmene tästä tarkastuspöytäkirjasta.

Tarkastuskäynnillä tutustuttiin asiakkaiden itsemääräämisoikeuden toteutumisen näkökulmasta yksikön tiloihin ja toimintaan sekä havainnoitiin yksikön olosuhteita ja ilmapiiriä. Yksikön toimintaa esitteli asumisyksikön ohjaaja. Tarkastuskäynnillä keskusteltiin henkilöstön ja yhden asumisyksikössä paikalla olleen asukkaan kanssa.

Tarkastuskäynnin jälkeen yksikölle toimitettiin yksilöity asiakirja- ja selvityspyyntö yksikön toiminnasta ja rajoitustoimenpiteiden käytöstä yksikössä. Tarkastushavainnot esiteltiin apulaisoikeusasiamies Maija Sakslinille. Havainnot ja apulaisoikeusasiamiehen kannanotot ilmenevät seuraavassa.

Asumisyksikölle varattiin mahdollisuus kommentoida tarkastuspöytäkirjan luonnosta. Tarkastuskohde ilmoitti, ettei sillä ollut tarvetta kommentoida pöytäkirjaluonnosta.

Oikeusasiamiehen tehtävistä sekä tarkastuksen toimittamisesta on lisätietoa tarkastuspöytäkirjan liitteessä 1.

Asiakirjapyyntönsä johdosta Attendolta saadut asiakirjat ilmenevät tarkastuspöytäkirjan liitteessä 2.

2 HAVAINNOT JA KANNANOTOT

2.1 Yksikön toimitilojen esteettömyys ja yksityisyyden toteutuminen

2.1.1 Apulaisoikeusasiamiehen kannanotto

Apulaisoikeusasiamies kiinnittää yksikön huomiota siihen, että vaikeasti liikuntavammaisilla asukkailla tulee olla tosiasiallinen mahdollisuus tavoittaa ohjaaja/hoitaja tarvittaessa. Asukkaiden turvallisuuden ja yksityisyyden toteutumiseksi apulaisoikeusasiamies suosittaa asumisyksikköä etsimään vaihtoehtoisia, tarvittaessa yksilöllisiä keinoja hoitajan kutsumiselle huutamisen sijaan.

2.1.2 Oikeusohjeita

Sosiaalihuoltolain 30 §:n 4 momentin mukaan asiakkaiden käytössä olevien sosiaalipalvelujen toimitilojen on tuettava asiakkaiden sosiaalista vuorovaikutusta. Toimitilojen suunnittelussa ja käytössä on huomioitava asiakkaiden yksilölliset tarpeet ja edellytykset, esteettömyys ja yksityisyyden suoja.

Kehitysvammalain 42 a §:n 5 momentin 4 kohdan mukaan erityishuoltoa annettaessa on huolehdittava, että erityishuollossa olevien henkilöiden itsenäistä suoriutumista ja itsemääräämisoikeutta tuetaan ja edistetään asianmukaisin kalustein, välinein ja tilaratkaisuin.

2.1.3 Tarkastushavainnot ja saatu selvitys ja arviointi

Asumisyksikön edessä olevalla parkkipaikalla sisäänkäynnin läheisyydessä oli merkityt pysäköintipaikat liikkumisesteisille henkilöille sekä erillinen tupakointialue. Parkkipaikan vieressä oli aidattu piha-alue, jossa oli mm. keinuja ja grilli.

Kaksikerroksisen rakennuksen sisäänkäynnillä oli tukikaitein varustettu metalliluiska. Asumisyksikön ulko-ovi oli lukossa. Tarkastuksella kerrottiin, että kaikilla asukkailla oli käytössä omat Tagi-avaimet, jolla he pääsivät kulkemaan sisään ja ulos.

Kuva 1. Attendo Muuraimen sisäänkäynti

Kuva 2. Aidattu piha

Kuva 3. Esteetön pysäköintipaikka ja tupakointipaikka

Asumisyksikön sisätilat olivat lähtökohtaisesti esteettömät. Tiloissa mahtui liikkumaan apuvälineillä. Ensimmäisessä kerroksessa sijaitsevassa ryhmäkoti Puolukassa oli yhdeksän yhteisöllisen asumisen asuntoa, jotka ovat omavalvontasuunnitelman mukaan noin 32 m² kokoisia kaksioita.

Toisessa kerroksessa oli ympärivuorokautisen asumisen ryhmäkodit Hilla, Lakka ja Muurain, jossa asukkaiden asunnot ovat omavalvontasuunnitelman mukaan noin 21m² kokoisia. Yksikössä oli hissi, joka mahdollisti esteettömän kulun apuvälineillä. Portaat toiseen kerrokseen oli varustettu kaiteella, ja kulku portaisiin voitiin tarvittaessa sulkea lukitulla portilla.

Kaikissa asunnoissa on omavalvontasuunnitelman mukaan henkilökohtaiset wc- ja suihkutilat ja oma keittiövarustus tai minikeittiö jääkaapilla. Aukkaat kalustavat itse omat asuntonsa. Asukkailla oli omat postilaatit oman asunnon oven vieressä.

Asukkaiden asunnoissa ei ollut hälytinnappia/soittokelloa, jolla asukas voisi kutsua hoitajan luokseen. Tarkastuksella ilmeni, että joillakin vaikeasti liikkumisvammaisilla asukkailla oli tästä syystä huoneen ovi auki, jotta he voivat tarvittaessa kutsua (huutaa) hoitajaa auttamaan. Tarkastuksen toimittajat pyysivät yksiköltä selvitystä siitä, miten vuodepotilaana olevat ja muut liikkumisrajoitteiset asukkaat voivat tarpeen mukaan kutsua ohjaajan luokseen.

Palveluntuottaja totesi antamassaan selvityksessä, että yksikössä on rakennusvaiheessa tehty varaus hoitajakutsujärjestelmän asennukseen, mutta koska yksikön asukaskunta koostuu pääasiassa itsenäisesti liikkuvista asukkaista, ei hoitajakutsujärjestelmän käyttöönottoa ole katsottu toistaiseksi tarpeelliseksi.

Kyseessä olevien asukkaiden kohdalla palveluntuottaja ilmoitti arvioineensa, ettei mahdollinen rannehälytin tai muu vastaava toisi avuntarpeen pyytämiseen merkittävää apua, koska asukkaiden hienomotorinen toimintakyky ei välttämättä mahdollistanut kyseisen laitteen käyttöä. Selvityksen mukaan kyseessä olevat asukkaat pystyivät kuitenkin pyytämään apua suullisesti pyytämällä tai tarvittaessa huutamalla. Palveluntuottajan mukaan tuentarve oli mitoitettu kyseisillä asukkailla muita asukkaita korkeammaksi, ja että asukkaat ovat lähes koko hereillä oloaikansa ohjaajan välittömässä läheisyydessä tai kuuloetäisyydellä. Selvityksen mukaan yöhoitaja oli kyseisessä ryhmäkodissa kuuloetäisyydellä, paitsi yöllä tehtävien kiertojen aikana.

Asumisyksikössä oli käytössä yhteinen sauna ja pyykkihuone. Jokaisessa ryhmäkodissa oli asukkaille yhteinen oleskelu/ruokailutila, ja yläkerran ryhmäkotien yhteydessä oli lisäksi pienet yhteiskeittiöt.

Asumisyksikössä oli lisäksi erillinen hoitotarvikevarasto ja lääkehuone, jossa oli lukolliset lääkekaapit ja päivittäinen lämpötilanseuranta.

Asumisyksikkö oli yleisilmeeltään siisti.

Kuva 4. Asukkaiden yhteinen oleskelu- ja ruokailutila

2.2 Asukkaat ja henkilöstö

2.2.1 Apulaisoikeusasiamiehen kannanotto

Apulaisoikeusasiamies toteaa yleisellä tasolla, ettei vammaisten henkilöiden ympärivuorokautisen palveluasumisen tai yhteisöllisen asumisen henkilöstön vähimmäismäärästä tai henkilöstömitoituksesta ole säädetty yksityiskohtaisesti laissa. Yksityisten palveluntuottajien tulee noudattaa valvontaviranomaisen myöntämässä luvassa edellytettyä henkilöstömitoitusta.

Apulaisoikeusasiamies korostaa yleisellä tasolla, että henkilöstöä tulee olla riittävästi vuorokauden kaikkina aikoina ottaen huomioon asukkaiden yksilöllinen avun, tuen ja palvelujen tarve.

2.2.2 Oikeusohjeita

Perustuslain 19 §:n 1 momentin mukaan jokaisella, joka ei kykene hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa, on oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon. Pykälän 3 momentin mukaan julkisen vallan on turvattava, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään, jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut ja edistettävä väestön terveyttä.

Perusoikeusuudistuksen esitöiden (HE 309/1993 vp) mukaan palvelujen riittävyttä arvioitaessa voidaan lähtökohtana pitää sellaista palvelujen tasoa, joka luo jokaiselle ihmiselle edellytykset toimia yhteiskunnan täysivaltaisena jäsenenä.

Sosiaali- ja terveydenhuollon valvonnasta annetun lain 9 §:n 1 momentin mukaan palveluntuottajalla on oltava riittävästi toiminnan edellyttämää henkilöstöä. Pykälän 2 momentin mukaan henkilöstöllä on oltava palveluntuottajan toiminnan edellyttämä, asianmukainen koulutus ja riittävä osaaminen ja ammattitaito ottaen huomioon tuotettavien palvelujen sisältö ja palveluja käyttävät asiakkaat ja potilaat.

Edellä todetun säännöksen perustelujen (HE 299/2022 vp s. 83) mukaan henkilöstöä pitäisi olla riittävästi ottaen huomioon asiakkaiden ja potilaiden avun, tuen ja palvelujen tarve sekä heidän lukumääränsä sekä palveluyksikön erityispiirteet, esimerkiksi asiakkaita voi olla useammassa kerroksessa. Henkilöstön määrää arvioitaessa tulisi ottaa huomioon asiakkaiden ja potilaiden avun, tuen ja hoidon tarve sekä siinä tapahtuvat muutokset. Henkilöstön määrän osalta tarkoituksena on, että yksityiseen ja julkiseen palveluntuottajaan sovellettaisiin samoja edellytyksiä.

2.2.3 Tarkastushavainnot ja saatu selvitys ja arviointi

Asumisyksikössä asui tarkastuksen ajankohtana 14 ympärivuorokautisen palveluasumisen asukasta ja kahdeksan yhteisöllisen asumisen asukasta. Ympärivuorokautiseen palveluasumiseen oli tulossa uusi asukas tarkastusta seuraavalla viikolla. Ympärivuorokautinen asuminen toteutettiin kolmessa viiden asukkaan ryhmäkodissa. Asukkaiden ikäjakauma oli 19-80 vuotta. Saadun selvityksen mukaan keski-ikä oli yhteisöllisessä asumisessa 26,5 vuotta ja ympärivuorokautisessa asumisessa 45,5 vuotta. Yksikössä oli kolmelta eri hyvinvointialueelta muuttaneita asukkaita.

Valtaosa asukkaista oli tarkastusentekoaikana opiskelemassa, työssä tai päiväaikaisessa toiminnassa asumisyksikön ulkopuolella. Osa ympärivuorokautisen palveluasumisen asukkaista ei halunnut osallistua päivätoimintaan tai oli jäänyt päivätoiminnasta eläkkeelle. Asukkailla oli asumispalvelun lisäksi käytössään myös muita sosiaalihuollon palveluja kuten esimerkiksi tukihenkilötoimintaa, henkilökohtaista apua tai kuljetuspalveluja. Saadun selvityksen perusteella kaikilla yksikön asukkailla oli oman hyvinvointialueen sosiaalihuollossa nimetty omatyöntekijä.

Osalle asukkaista oli määrätty yleinen edunvalvoja taloudellisten asioiden hoitoa varten. Muutamalla omaiset auttoivat taloudellisten asioiden hoitamisessa.

Tarkastuksella kerrotun mukaan vaihtuvuus henkilöstössä oli pieni, esihenkilö oli vaihtunut muuhun henkilöstöön verraten useammin. Yksikössä työskenteli yksi sairaanhoitaja, 16 ohjaajaa (lähihoitajaa) ja yksi laitoshuoltaja (noin klo 6–14). Asumisyksiköllä oli viisi vakituista sijaista.

Tarkastusajankohtana yksikössä työskenteli öisin yksi ohjaaja. Kaksi asukasta sai öisin asentohoitoa.

Saatujen asiakirjojen perusteella ainakin yhden asukkaan siirtymisissä käytettiin nostinta. Siirtymiset ja peseytyminen tapahtuivat kahden ohjaajan avustamana.

Tarkastuksella kerrotun mukaan yksiköllä on käytössä "vartijanappi", jonka avulla vartija hälytetään tarvittaessa apuun. Vartija on hälytetty apuun muutamia kertoja vuodessa. Vartijan tehtävänä on turvata hoitajan työskentely. Joskus yksiköstä on myös jouduttu soittaman paikalle poliisi, ja joskus on jouduttu lähtemään asukkaan kanssa akuuttipäivystykseen. Tarvittaessa asukkaalle on haettu toista asumispaikkaa tai hoitajaksoa hyvinvointialueen tutkimus- ja kuntoutusyksikköön.

2.3 Asukkaiden itsemääräämisoikeus ja rajoitustoimenpiteiden käyttö yksikössä

2.3.1 Apulaisoikeusasiamiehen kannanotto

Apulaisoikeusasiamies pitää tärkeänä, että asukkailla on mahdollisuus osallistua oman asumispalvelun toteuttamissuunnitelmansa laadintaan ja päivittämiseen, ja että asukkaita tuetaan suunnitelman laadintaan osallistumisessa.

Apulaisoikeusasiamies suosittaa, että asumisyksikkö arvioi yhdessä vaativan moniammatillisen tuen asiantuntijaryhmän kanssa, edellyttäkö asukkaan tai mahdollisesti asukkaiden, joka/jotka eivät ulkoile kodin ulkopuolella ilman ohjaajaa, tilanne kehitysvammalain 42 m §:n mukaista päätöstä valvotusta liikkumisesta. Apulaisoikeusasiamies korostaa, että asukkaiden kodin ulkopuolista liikkumista ei voida rajoittaa tai valvoa ilman kehitysvammalaissa edellytettyä arviointia ja päätöksentekoa.

Koskien rajoittavien välineiden käyttöä päivittäisissä toiminnoissa säännönmukaisesti ja pitkäkestoisesti apulaisoikeusasiamies viittaa alla oleviin oikeusohjeisiin ja korostaa, että kirjallisen päätöksen kehitysvammalain 42 k §:n 3 momentin mukaisista, rajoittavien välineiden tai asusteiden toistuvasta käytöstä päivittäisissä toiminnoissa tekee yksikön vastaava johtaja.

2.3.2 Oikeusohjeita

Sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (asiakaslaki) 4 §:n 2 momentin mukaan sosiaalihuoltoa toteutettaessa on otettava huomioon asiakkaan toivomukset, mielipide, etu ja yksilölliset tarpeet sekä hänen äidinkieltensä ja kulttuuritaustansa.

Asiakaslain 7 §:n mukaan sosiaalihuoltoa toteutettaessa on laadittava palvelu-, hoito-, kuntoutus- tai muu vastaava suunnitelma, jollei kyseessä ole tilapäinen neuvonta ja ohjaus tai jollei suunnitelman laatiminen muutoin ole ilmeisen tarpeetonta.

Suunnitelma on laadittava, ellei siihen ole ilmeistä estettä, yhteisymmärryksessä asiakkaan kanssa sekä 9 ja 10 §:ssä tarkoitetuissa tapauksissa asiakkaan ja hänen laillisen edustajansa taikka asiakkaan ja hänen omaisensa tai muun läheisensä kanssa. Suunnitelman sisällöstä ja asiaan osallisista on lisäksi voimassa, mitä niistä erikseen säädetään.

Kehitysvammaisten erityishuollosta annetun lain (kehitysvammalain) 3 a luvussa säädetään itsemääräämisoikeuden vahvistamisesta ja rajoitustoimenpiteiden käytöstä erityishuollossa.

Kehitysvammalain 42 §:n mukaan erityishuolto on järjestettävä ja erityishuollossa olevaa henkilöä on kohdeltava siten, ettei hänen ihmisarvoaan loukata sekä että hänen vakaumustaan ja hänen yksityisyyttään kunnioitetaan. Erityishuoltoa toteutettaessa on otettava huomioon erityishuollossa olevan henkilön toivomukset, mielipide, etu ja yksilölliset tarpeet. Erityishuollossa olevalle henkilölle on turvattava mahdollisuus osallistumiseen ja vaikuttamiseen omissa asioissaan. Erityishuollossa olevan henkilön hyvinvointia, terveyttä ja turvallisuutta on ylläpidettävä ja edistettävä.

Kehitysvammalain 42 a §:n 1 momentin mukaan (voimassa 31.12.2024 asti) erityishuollossa olevan henkilön palvelu- ja hoitosuunnitelmaan on kirjattava toimenpiteet, joilla tuetaan ja edistetään henkilön itsenäistä suoriutumista ja itsemääräämisoikeuden toteutumista. rajoitustoimenpiteistä, joita henkilön erityishuollossa arvioidaan jouduttavan käyttämään. Pykälän 2 momentin mukaan palvelu- ja hoitosuunnitelman tulee lisäksi sisältää muun muassa tiedot rajoitustoimenpiteistä, joita henkilön erityishuollossa arvioidaan jouduttavan käyttämään.

Kehitysvammalain 42 b §:n 2 momentin (voimassa 31.12.2024) mukaan edellytyksenä rajoitustoimenpiteiden käytölle on lisäksi, että palveluja järjestävällä tai tuottavalla toimintayksiköllä on käytettävissään riittävä lääketieteen, psykologian ja sosiaalityön asiantuntemus vaativan hoidon ja huolenpidon toteuttamista ja seurantaa varten.

Rajoitustoimenpiteiden käytön yleisistä sekä rajoitustoimenpidekohtaisista edellytyksistä säädetään kehitysvammalain (KvL) pykälissä 42 d – 42 n.

Kehitysvammalain 42 d §:n mukaan erityishuoltoa toteutetaan ensisijaisesti yhteisymmärryksessä erityishuollossa olevan henkilön kanssa. Erityishuollossa voidaan käyttää 42 f–42 n §:ssä tarkoitettuja rajoitustoimenpiteitä ainoastaan silloin, kun:

- 1) erityishuollossa oleva henkilö ei kykene tekemään hoitoaan ja huolenpitoaan koskevia ratkaisuja eikä ymmärtämään käyttäytymisensä seurauksia;
- 2) rajoitustoimenpiteen käyttäminen on välttämätöntä hänen terveytensä tai turvallisuutensa taikka muiden terveyden tai turvallisuuden suojaamiseksi taikka merkittävän omaisuusvahingon ehkäisemiseksi; ja
- 3) muut, lievemmat keinot eivät ole tilanteeseen soveltuvia tai riittäviä.

Rajoitustoimenpiteen on oltava henkilön hoidon ja huolenpidon kannalta perusteltu, tarkoitukseen sopiva ja oikeassa suhteessa tavoiteltuun päämäärään nähden. Jos henkilöön kohdistetaan useampia rajoitustoimenpiteitä samanaikaisesti tai peräkkäin, niiden yhteisvaikutukseen on kiinnitettävä erityistä huomiota.

Rajoitustoimenpide on toteutettava erityishuollossa olevan henkilön ihmisarvoa kunnioittaen, mahdollisimman turvallisesti ja hänen perustarpeistaan huolehtien. Rajoitustoimenpiteen käyttö on lopetettava heti, kun se ei enää ole välttämätöntä tai jos se vaarantaa erityishuollossa olevan henkilön terveyden tai turvallisuuden. Jos rajoitustoimenpide kohdistuu alaikäiseen, rajoitustoimenpidettä käytettäessä on otettava huomioon alaikäisen etu sekä hänen ikänsä ja kehitystasonsa.

Kehitysvammalain 42 k §:n 3 momentin mukaan rajoittavan välineen tai asusteen käytöstä päivittäisissä toiminnoissa tekee ratkaisun toimintayksikön henkilökuntaan kuuluva sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilö toimintayksikön vastaavan johtajan ohjeiden mukaisesti. Jos rajoittavan välineen tai asusteen käyttö on säännönmukaista ja pitkäkestoista, tekee rajoittavan välineen tai asusteen toistuvasta käytöstä kirjallisen päätöksen enintään kuuden kuukauden ajaksi toimintayksikön vastaava johtaja. Tällöinkin rajoitustoimenpidettä voidaan kussakin tilanteessa käyttää vain, jos 1 momentissa tarkoitettujen edellytykset täyttyvät. Vastaavan johtajan on ohjeita antaessaan ja päätöstä tehdessään pyydettävä ja otettava huomioon 42 b §:n 2 momentissa tarkoitettujen asiantuntijoiden arviot rajoittavan välineen tai asusteen käytöstä. Lisäksi 42 b §:n 2 momentissa tarkoitettujen asiantuntijoiden on säännöllisesti seurattava ja arvioitava rajoittavan välineen tai asusteen toistuvaa käyttöä. Perustuslakivaliokunnan lausunnossa (PeVL 12/2016 vp— HE 96/2015 vp s. 6) todetaan seuraavasti:

Ehdotetussa 42 k §:ssä säädetään rajoittavien välineiden tai asusteiden käyttämisestä päivittäisissä toiminnoissa, ja edellytyksenä on, että henkilön terveys tai turvallisuus muutoin todennäköisesti vaarantuisi. Rajoittavien välineiden tai asusteiden käyttämisellä puututtaisiin perustuslain 7 §:n turvaamaan henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ja mahdollisesti myös perustuslain 9 §:ssä turvattuun liikkumisvapauteen. Rajoittavat välineet ja asusteet on täsmennetty tarkoituksensa perusteella ja niille ja niiden käytölle on asetettu myös muita vaatimuksia. Ratkaisun rajoittavan välineen tai asusteen käytöstä tekisi toimintayksikön henkilökuntaan kuuluva sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilö toimintayksikön vastaavan johtajan ohjeiden mukaisesti.

Mietintöluonnoksen perustelujen mukaan kysymyksessä on tosiasiallinen hallintotoiminta, joten asiassa ei tehdä hallintopäätöstä (StV:n mietintöluonnos, s. 12). Tämän johdosta päätöstä rajoittavien välineiden ja asusteiden käytöstä ei ole sisällytetty 81 b §:ään muutoksenhakuun oikeuttavana päätöksenä. Ehdotettu 42 k § koskee kuitenkin myös tilannetta, jossa erityishuollossa olevaan henkilöön kohdistetaan säännönmukaisesti ja pitkäkestoisesti rajoitustoimenpiteitä.

Perustuslakivaliokunta katsoo, että silloin, kun kysymys on henkilön perusoikeuteen puuttuvasta pysyvästä rajoituksesta, ei ole riittävää, että toimenpide perustuu sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilön tosiasialliseen ratkaisuun ilman nimenomaista asiaa koskevaa kirjallista päätöstä. Tällaisesta pysyvästä tai pidempiaikaisesta perusoikeusrajoituksesta on tehtävä nimenomainen päätös esimerkiksi samalla tavalla kuin 42 l §:n 3 momentissa ehdotetaan säädettäväksi päätöksenteosta vakavissa vaaratilanteissa. Tällainen päätös tulisi lisätä 81 b §:ään muutoksenhakuoikeuden piiriin kuuluvaksi.

Kehitysvammalain 42 m §:n 1 momentin mukaan toimintayksikön henkilökuntaan kuuluva sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilö voi valvoa erityishuollossa olevan henkilön liikkumista toimintayksikössä, poistumista toimintayksiköstä ja liikkumista toimintayksikön tai sen yhteydessä olevan piha-alueen ulkopuolella, jos henkilö muutoin todennäköisesti vaarantaisi oman terveytensä tai turvallisuutensa taikka muiden henkilöiden terveyden tai turvallisuuden. Henkilön liikkumista koskeva suunnitelma on kirjattava henkilön palvelusuunnitelmaan. Pykälän 3 momentissa säädetään valvottua liikkumista koskevasta päätöksenteosta ja asiantuntija-arvioiden huomioon ottamisesta.

2.3.3 Tarkastushavainnot ja saatu selvitys ja arviointi

Itsemääräämisoikeuden tukeminen

Henkilöstöllä oli tarkastuksella kerrotun mukaan vastikään ollut päivän mittainen itsemääräämisoikeutta koskeva koulutus. Henkilöstön koulutukseen kuului myös muun muassa AVEKKI-koulutus.

Uuden työntekijän perehdytykseen kuului yksilökeskeisen elämänsuunnittelun sekä itsemääräämisoikeuden tukemiseen liittyvä materiaali, jossa on erilaisia työkaluja yksilökeskeiseen elämänsuunnitteluun. Saadun selvityksen mukaan palveluntuottaja katsoo perehdytyksen olevan tärkeä osa itsemääräämisoikeuden tukemista ja asukkaan äänen kuuluviin saamista. Kurssiin kuuluu myös Attendon IMO-käsikirja, joka on myös tulostettuna yksikössä. Palveluntuottajalta saadun selvityksen mukaan IMO-käsikirja on käännetty myös englanniksi tukemaan ulkomaalaistaustaisten työntekijöiden toimintaa. Perehdytys ja siihen liittyvä materiaali on sähköisellä perehdytysalustalla, ja työntekijä saa kurssimerkinnät kyseisen kurssin suorituksesta jokaisen työntekijän osalta.

Tarkastuksella saadun tiedon mukaan asukkaat eivät välttämättä itse osallistuneet asumispalvelun toteuttamissuunnitelman laadintaan. Tarkastuksen toimittajien saamista toteuttamissuunnitelmista ei ilmene, ketkä (suunnitelman kirjanneen ohjaajan ohella) ovat osallistuneet suunnitelman laadintaan, eikä sitä, onko asukasta kuultu suunnitelman sisällön suhteen. Myös hyvinvointialueen valvontaraportissa 25.7.2023 (käynti 12.7.2023) oli todettu, että vastaanotetun toteuttamissuunnitelman päivityksessä ei ollut kirjattu, oliko asiakasta kuultu suunnitelman sisällöstä ja miten, ja onko paikalla ollut asiakkaan läheisiä.

Asiakslain tarkoittama palvelu- ja hoitosuunnitelma on Sosiaali- ja terveysministeriön oppaan 2001:11 (Sosiaalihuollon asiakkaan asema ja oikeudet, s. 31) mukaan laadittava sekä viranomaisen että yksityisen järjestämässä sosiaalihuollossa.

Uuden vammaispalvelulain myötä, 1.1.2025 voimaan tulleen kehitysvammalain 42 a §:n mukaan asiakkaan itsenäistä suoriutumista ja itsemääräämisoikeuden toteutumista turvaavat ja edistävät toimenpiteet on kirjattava henkilön asiakassuunnitelmaan. Asiakassuunnitelman tekemisestä vastaa sosiaalihuollon viranomainen. Palvelun järjestämisestä vastaava hyvinvointialue on siis viime kädessä vastuussa siitä, että asiakkaan itsemääräämisoikeus toimintayksikössä toteutuu.

Asumispalvelussa laadittavaan palvelun toteuttamissuunnitelmaan kirjataan asiakkaalle annettavan palvelun toteuttamisen yksityiskohdat ja tavoitteet.

Valviran verkkojulkaisuilla <https://valvira.fi/-/mika-ihmeen-imo-eli-mita-itsemaaraamisoikeus-ymparivuorokautisessa-palveluasumisessa-tarκοittaa-kirjoitetaan-asukkaan-itsemääräämisoikeuden-toteutumisesta-ymparivuorokautisessa-asumispalvelussa-seuraavasti>:

Helpoin tapa tukea asiakkaan itsemääräämisoikeutta ympärivuorokautisessa asumisyksikössä on ottaa asiakas mukaan palveluidensa suunnitteluun ja kysyä hänen mielipidettään asiasta. Mikäli asiakas ei pysty ilmaisemaan mielipidettään esimerkiksi sairauden vuoksi, tulee asiakkaan omaa tahtoa selvittää yhdessä hänen omaisensa, läheisensä tai laillisen edustajan kanssa. Tällöin pitää selvittää, miten asiakas toivoisi asian ratkaistavan, ei omaisen mielipidettä asiaan.

Asiakkaan oma tahto ja mielipide tulee kirjata asiakaskohtaiseen hoito- ja palvelusuunnitelmaan, joka ohjaa päivittäistä asiakastyötä. Suunnitelmaan on hyvä sisällyttää konkreettisia toimia itsemääräämisoikeuden tukemiseen, kuten asiakkaan toiveita päivärytmistä, ruokailuista, yhteydenpidosta omaisiin tai muista hänelle tärkeistä asioista.

Omavalvontasuunnitelman mukaan asukkaiden viikkopalavereissa kerätään ja käsitellään asiakaspalautetta. Saadun selvityksen mukaan asukkailla oli lisäksi yhteisiä asukaskokouksia, joissa käytiin työntekijän kanssa läpi mm. yhteisesti laadittuja asumisen sääntöjä ja suunniteltu yhteisiä tapahtumia ja retkiä. Kokouksista pidettiin pöytäkirjaa ja kokouksiin lähetettiin kutsut henkilökohtaisiin postilaatikoihin noin kahta viikkoa ennen kokousta.

Selvityksen mukaan palveluntuottaja katsoo yksilökeskeiseen elämänsuunnitteluun kuuluvien työkalujen olevan tärkeässä osassa itsemääräämisoikeuden tukemista ja asukkaan äänen kuuluviin saamista.

Palveluntuottaja toteaa antamassaan selvityksessä, että henkilöstölle on teroitettu osana IMO-koulutuksia sitä, että asukkaan kanssa voidaan tehdä erilaisia sopimuksia ohjauksen tukemiseksi, mutta asukkaalla on oikeus toimia näiden sopimusten vastaisesti ja sopimukset päättyvät siihen.

Selvityksen mukaan asukkaiden kanssa ei tehdä systemaattisesti sopimuksia, vaan yksilökeskeisyys tarkoittaa arjessa sitä, että asukkaan toiveita kunnioitetaan ja elämää eletään hänen toiveidensa, ei yksikön ”toimintatavan” mukaisesti. Selvityksen mukaan yksikössä ei ole käytössä herkkupäiviä, jotka pohjautuisivat yksikön tapaan toimia, mutta valtaosa asukkaista oli kuitenkin itse määritellyt toiveensa herkkutuksen suhteen.

Asukkailla oli omissa asunnoissaan omat jääkaapit ja mikroaaltouunit. Tarkastuksella kerrotun mukaan asukkailla oli myös mahdollisuus hakea halutessaan esimerkiksi yöpalaa asumisyksikön yhteisestä keittiöstä.

Selvityksen mukaan yksikössä ei ole tapana säilyttää tupakkaa, puhelimia tai muuta omaisuutta ohjaajien takana vaan lähtökohtaisesti nämä ovat asukkailla itsellään.

Osa asukkaista poltti tupakkaa, ja asumisyksikön pihalla oli tupakointia varten osoitettu paikka. Yksikössä oli yksi alkoholia silloin tällöin käyttävä asukas, jonka kanssa sovittu, ettei alkoholia käytettäisi yksikön yleisissä tiloissa.

Kehitysvammalain 42 b §:n 2 ja 4 momentissa edellytetty asiantuntijaryhmän toiminta

Valviran antaman ohjeen 12.8.2021 mukaan toimintayksikön tulee kirjata selvästi omavalvontasuunnitelmaan osana itsemääräämisoikeuden tukemista ja rajoitustoimenpiteiden käyttöä, miten toimintayksikön asiantuntijatiimi toimii ja mitä asiantuntijoita siihen kuuluu. Omavalvontasuunnitelmassa on hyvä mainita myös konkreettisesti se, kuinka asiantuntijatiimi on henkilöstön käytettävissä käytännössä.

Attendon IMO-käsikirjan mukaan Attendolla on käytössään oma IMO-asiantuntijatyöryhmä, johon kuuluu psykologi, lääkäri, sosiaalityöntekijä ja ryhmää koordinoiva henkilö. Tilaajat voivat suunnitelman mukaan myös tarjota yksikölle käytettäväksi omaa asiantuntijaryhmäänsä.

Palveluntuottajalta saadun selvityksen mukaan asiantuntijatiimin toiminta on järjestetty hankkimalla asiantuntijatyöryhmän palvelut ulkopuoliselta toimijalta, Terveystalolta. Asiantuntijatyöryhmään kuuluvat nimetty lääkäri, sosiaalityöntekijä ja psykologi. Ryhmän koordinaattorina ja kirjaajana toimii Attendon IMO-asiantuntija.

Rajoitustoimenpiteiden käyttö yksikössä

Tarkastuksen yhteydessä pyydettiin luettelo/tilastoraportit Attendo Muurain yksikössä käytetyistä rajoitustoimenpiteistä ajalta 1.1.2022 alkaen sekä viisi viimeisintä rajoitustoimenpiteitä koskevaa päätöstä ja viisi viimeisintä kirjausta.

Yksiköltä saadun selvityksen mukaan yksikössä oli 1.1.2022 alkaen ollut käytössä rajoitustoimenpiteinä kiinnipitämistä (KvL 42 f §), aineiden ja esineiden haltuunottoa (KvL 42 g §) ja rajoittavien välineiden tai asusteiden käyttöä päivittäisissä toiminnoissa (KvL 42 k §).

Viimeksi mainitun rajoittamistoimenpiteen kohdalla kyse oli ollut sängynlaidoista ja pesuvaunun laidoista.

Attendon IMO-käsikirjan mukaan (kohta 5.6 Rajoittavien välineiden tai asusteiden käyttö päivittäisissä toiminnoissa 42 k §) toimintayksikön vastaava johtaja tekee kirjallisen päätöksen Hilikka-asiakastietojärjestelmään, jos rajoittavan välineen tai asusteen käyttö päivittäisissä toiminnoissa on säännönmukaista ja pitkäkestoista.

Tarkastuksella havaittiin, että kehitysvammalain 42 k §:n mukaisia rajoitustoimenpidepäätöksiä oli tehnyt asiantuntijatyöryhmän arvion perusteella 22.4.2022 (ajalle 1.5-31.10.2022) ja 9.5.2023 (ajalle 1.5-31.10.2023) hyvinvointialueen vammaispalvelupäällikkö, eikä 42 k §:n mukaisesti toimintayksikön vastaava johtaja. Yksikön vastaava johtaja oli kuitenkin tehnyt saman pykälän perusteella samasta toimenpiteestä päätöksen 13.4.2023, joka oli voimassa ajalla 13.4-12.10.2023.

Yksiköltä saadun selvityksen mukaan palveluntuottajalla ja sen käytössä olevalla asiantuntijatyöryhmällä ja asukkaan hyvinvointialueen sosiaalityöntekijällä ja asiantuntijatyöryhmällä oli ollut eriävä näkemys siitä, oliko kyseessä ylipäättään rajoitustoimenpide vai ei. Hyvinvointialueen 22.4.2022 tekemän päätöksen mukaan asukas ei kyennyt ilmaisemaan kantaansa rajoitustoimenpiteisiin, eikä ymmärtänyt niiden merkitystä. Asumisyksikön näkemyksen mukaan asukas pystyi itse ottamaan asiaan kantaa. Palveluntuottajan antamassa selvityksessä todetaan, että palveluntuottaja oli tästä syystä jatkanut sosiaalitoimen toiveiden/ohjauksen mukaan toimenpiteen kirjaamista, mutta oli toteuttanut kirjaukset avoimena kirjauksena strukturoidun rajoitustoimenpidekirjauksen sijasta. Selvityksen mukaan asiaan saatiin yhtenevä näkemys 10.1.2024 toteutetussa palaverissa.

Yksikössä ei ole erillistä turvahuonetta.

Yhdestä tarkastuksen yhteydessä saadusta palvelun toteuttamissuunnitelmasta ilmeni, että asukas ulkoili ainoastaan yhdessä ohjaajan kanssa. Saadun selvityksen perusteella asiakkaalle ei ollut tehty päätöstä valvotusta liikkumisesta.

2.3.4 Itsearviointityökalu kehitysvammaisten asumispalvelujen järjestäjille ja tuottajille

Ihmisoikeuskeskus ja eduskunnan oikeusasiamies ovat tuottaneet itsearviointityökalun tukemaan erityishuollon toimijoiden toimenpiteitä asiakkaiden itsemääräämisoikeuden vahvistamiseksi.

Itsearviointityökalu koostuu kysymyksistä, jotka ohjaavat erityishuoltoa järjestäviä toimijoita omatoimisesti arvioimaan, miten hyvin asumispalveluyksiköiden toiminta ja omaksutut toimintatavat tukevat ja vahvistavat asiakkaiden itsemääräämisoikeutta. Itsearviointityökalun käyttöönotto on helppo sovittaa olemassa oleviin rakenteisiin ja omavalvonnan (omavalvontasuunnitelman) yhteyteen.

Itsearviointityökalu on tämän tarkastuspöytäkirjan liitteenä 4 (erillinen pdf-tiedosto) ja sen voi ladata Ihmisoikeuskeskuksen verkkosivuilta. Verkkosivuilla on myös ohjeet itsearviointityökalun käyttöön: www.ihmisoikeuskeskus.fi (vammaisten henkilöiden oikeudet → Itsemääräämisoikeus asumispalveluissa).

Apulaisoikeusasiamies suosittaa yleisesti, että kehitysvammaisten asumispalvelujen järjestäjät ja tuottajat käyttäisivät itsearviointityökalua omavalvonnan tukena.

2.4 Omavalvonta ja valvonta

2.4.1 Apulaisoikeusasiamiehen kannanotto

Apulaisoikeusasiamies toteaa, että omavalvonnan merkitys on korostunut lainsäädännössä, kun sosiaali- ja terveystieteiden palvelujen järjestämistä vastuu siirtyi 1.1.2023 alkaen hyvinvointialueille. Vuoden 2024 alussa voimaan tullut laki sosiaali- ja terveydenhuollon valvonnasta kokoaa yhteen sosiaali- ja terveydenhuollon omavalvontaa koskevat säännökset ja entisestään vahvistaa palvelunjärjestäjien ja palveluntuottajien omavalvontaa sekä sen ensisijaisuutta.

2.4.2 Oikeusohjeita

Sisäinen valvonta sosiaalihuollossa toteutuu ensisijaisesti palveluntuottajan omavalvonnan kautta. Hyvinvointialueella on velvollisuus ohjata ja valvoa sen järjestämistä vastuulle kuuluvaa palvelutuotantoa.

Sosiaali- ja terveystieteiden palvelujen järjestämisestä annetun lain (järjestämislaki) 40 §:n 1 momentin mukaan hyvinvointialueen ja yksityisen palveluntuottajan on tämän lain mukaisessa toiminnassaan varmistettava omavalvonnalla tehtäviensä lainmukainen hoitaminen ja tekemiensä sopimusten noudattaminen. Hyvinvointialueen ja yksityisen palveluntuottajan on omavalvonnassaan erityisesti varmistettava palvelujen saatavuus, jatkuvuus, turvallisuus ja laatu sekä asiakkaiden yhdenvertaisuus. Tehtävien ja palvelujen omavalvonta on toteutettava osana niiden järjestämistä ja tuottamista.

Pykälän 2 momentin mukaan hyvinvointialueen ja yksityisen palveluntuottajan on laadittava vastuulle kuuluvista tehtävistä ja palveluista omavalvontaohjelma. Omavalvontaohjelman osana ovat laissa erikseen säädetyt omavalvontasuunnitelmat ja potilasturvallisuussuunnitelmat.

Sosiaali- ja terveydenhuollon valvonnasta annetun lain 27 §:ssä säädetään palveluntuottajan omavalvonnasta.

Pykälän 1 momentin mukaan palveluntuottajan on valvottava oman toimintansa ja alihankkijan toiminnan laatua ja asianmukaisuutta sekä asiakas- ja potilasturvallisuutta. Palveluntuottajan on laadittava palveluyksiköittäin päivittäisen toiminnan laadun, asianmukaisuuden ja turvallisuuden varmistamiseksi sekä asiakas- ja potilastyöhön osallistuvan henkilöstön riittävyyden seurantaan varten omavalvontasuunnitelma, joka kattaa kaikki palveluyksikössä palveluntuottajan ja sen lukuun tuotetut palvelut. Omavalvontasuunnitelmaan on sisällytettävä kuvaus vaaratapahtumien ilmoitus- ja oppimismenettelystä.

Pykälän 2 momentin mukaan palveluntuottajan on otettava huomioon palveluyksikön omavalvontasuunnitelmaa tehtäessä ja muutettaessa palveluyksikön palveluja saavilta asiakkailta ja potilailta, heidän omaisiltaan ja läheisiltään sekä palveluyksikön henkilöstöltä säännöllisesti kerättävä palaute. Palveluyksikön omavalvontasuunnitelmaa tehtäessä ja muutettaessa on otettava huomioon myös valvontaviranomaisten antama ohjaus ja päätökset.

Pykälän 3 momentin mukaan palveluntuottajan on tehtävä omavalvontasuunnitelma sähköisesti ja julkaistava se julkisessa tietoverkossa tai muulla sen julkisuutta edistävällä tavalla sekä pidettävä omavalvontasuunnitelma julkisesti nähtävänä palveluyksikössä. Palveluyksikön omavalvontasuunnitelmassa kuvatun toiminnan toteutumista on seurattava ja seurannassa havaitut puutteellisuudet on korjattava. Seurannasta on tehtävä selvitys ja sen perusteella tehtävät muutokset on julkaistava neljän kuukauden välein julkisessa tietoverkossa tai muulla niiden julkisuutta edistävällä tavalla sekä pidettävä julkisesti nähtävänä palveluyksikössä. Salassa pidettäviä tietoja ei saa julkaista.

Pykälän 4 momentin mukaan palveluntuottaja ja vastuhenkilö vastaavat siitä, että omavalvontasuunnitelmaa toteutetaan päivittäisessä toiminnassa palveluja tuottaessa. Palveluyksikön omavalvontaan sisältyvää palvelujen laadun ja asiakas- ja potilasturvallisuuden varmistamista ja palvelujen kehittämistä toteuttaa palveluntuottajan henkilökunta.

2.4.3 Tarkastushavainnot ja saatu selvitys ja arviointi

Ylimpänä laillisuusvalvojana oikeusasiamiehen tehtävänä on valvoa, että julkista tehtävää hoitavan toimijan sisäisen ja ulkoisen laillisuusvalvonnan rakenteet ja menettelyt ovat lainmukaisia ja toimivia. Oikeusasiamies valvoo myös sitä, että ensisijaiset valvontaviranomaiset hoitavat niille laissa säädetyt tehtävät asianmukaisesti.

Ulkoisen valvonnan tehtäviä hoitavat sosiaali- ja terveydenhuollossa ensisijaisesti toimivaltaiset valvontaviranomaiset, joita ovat aluehallintovirastot ja Valvira.

Attendo Muurain asumisyksikön omavalvontasuunnitelma oli päivitetty 19.2.2024. Tarkastuskäynnin aikana yksikön omavalvontasuunnitelma oli esillä ilmoitustaululla asumisyksikön yleisissä tiloissa. Omavalvontasuunnitelma oli Attendon verkkosivuilta 20.1.2025 ilmenevän mukaan päivitetty 31.10.2024.

Tarkastuksella tehtyjen havaintojen mukaan yksikön omavalvontasuunnitelma sisälsi Valviran ohjeistuksen mukaisen suunnitelman toiminnan laadun ja turvallisuuden valvonnasta ja riskienhallinnasta.

Omavalvontasuunnitelman 19.2.2024 mukaan lääkäri oli allekirjoittanut yksikön lääkehoitosuunnitelman joulukuussa 2023. Lääkehoitosuunnitelman seuranta, päivittämistä, toteutusta ja toteuttamisen seuranta käsitellään omavalvontasuunnitelman 19.2.2024 kohdassa 6.5.

Tarkastuksen yhteydessä pyydettiin hyvinvointialuetta toimittamaan oikeusasiamiehen kansliaan kaikki yksikköä koskevat valvontaraportit (ulkoinen ja sisäinen valvonta). Saaduista asiakirjoista ilmenee, että Varsinais-Suomen Hyvinvointialue oli tehnyt valvontakäynnin yksikköön 12.7.2023.

2.5 Havainnot oikeusasiamiehen vuositeeman ”Digitalisoitua julkinen hallinto ja perusoikeudet” valossa

2.5.1 Vuositeema ja apulaisoikeusasiamiehen kannanotto

Oikeusasiamiehen kanslian vuoden 2024 teemana on ”digitalisoitua julkinen hallinto ja perusoikeudet”. Digitalisaatiota on toteutettava asiakas- ja ihmislähtöisesti kunnioittaen oikeusvaltioperiaatetta, tehokkaita oikeussuojakeinoja ja lainvalvontaa.

Julkista hallintoa digitalisoitaessa on varmistettava muun muassa yksilöiden tietosuojaa, oikeus yksityisyyteen, syrjimättömyys ja yhdenvertaisuus, sukupuolten tasa-arvo, palveluiden saavutettavuus ja saatavuus sekä huolehdittava valvonnasta. Perusoikeuksien toteutuminen on varmistettava digitaalisen teknologian hyödyntämisessä muuallakin kuin asiakkaille tarjottavissa sähköisissä asiointipalveluissa, kuten esimerkiksi mahdollisen valvontateknologian käytössä.

Oikeusasiamiehen teeman painopiste on erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien palvelumahdollisuuksissa. Teematyössä painotetaan erityisesti vapautensa menettäneiden, vammaisten henkilöiden, kielellisten vähemmistöjen ja ulkomaalaisten sekä lasten ja vanhusten oikeuksien toteutumista digitalisaatiokehityksessä. Erityistehtävien kohderyhmät huomioiden oikeusasiamiehen teemassa korostuvat erityisesti julkisen hallinnon sähköisten asiointipalvelujen saavutettavuus ja saatavuus sekä se, että yhteiskunnan toimintaan tulee jatkossakin voida osallistua myös riippumatta siitä, onko henkilöllä mahdollisuuksia käyttää digitaalisia palveluja.

Oikeusasiamiehelle osoitettujen erityistehtävien valossa apulaisoikeusasiamies kiinnittää yleisesti erityistä huomiota siihen, että vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutuminen varmistetaan digitalisaatiokehityksessä.

Tarkastuksen osalta apulaisoikeusasiamies kiinnittää huomiota Muuraimen yksikön tietoturvasuunnitelman ajantasaisuudesta huolehtimiseen.

2.5.2 Tarkastushavainnot ja saatu selvitys ja arviointi

Yksikön omavalvontasuunnitelman 19.2.2024 mukaan uuden työntekijän perehdytysmateriaali on sähköisellä perehdytysalustalla ja työntekijä saa kurssimerkinnot kyseisen kurssin suorituksesta jokaisen työntekijän osalta. Henkilökunnan koulutukseen kuuluu GDPR-tentti. Hyvinvointialueen valvontaraportin 25.7.2023 mukaan työntekijät suorittavat GDPR-koulutuksen vuosittain.

Yksikön omavalvontasuunnitelmassa 19.2.2024 käsitellään tietosuojan- ja turvaan liittyviä riskejä (s. 9) sekä yksikössä käytössä olevat teknologiset ratkaisut ja kulunvalvonta (s. 33). Asukkailla oli käytössä omat Tagi-avaimet, jolla he kulkivat sisään ja ulos ulko-ovesta. Yksikössä on käytössä sähköinen asiakastietojärjestelmä ja sähköinen HaiPro-järjestelmä haitta- ja vaaratapahtumien kirjausta varten.

Hyvinvointialueen valvontaraportista 25.7.2023 ilmeni, että yksikön tietoturvasuunnitelma oli vanhentunut (viimeisin päivitys 28.6.2022).

Yksikössä on käytössä Attendon oma tabletilla toimiva palautejärjestelmä asukkaille. Myös omaisille ja henkilökunnalle on oma sähköinen kysely.

3 TOIMENPITEET

Apulaisoikeusasiamies Maija Sakslin päätti saattaa edellä kohdassa 2 esitetyt tarkastushavainnot ja kannanotot Attendo Oy:n ja sen asumisyksikkö Muuraimen tietoon.

Apulaisoikeusasiamies pyytää käsittelemään tarkastuspöytäkirjassa esitetyt havainnot ja kannanotot yhdessä yksikön henkilökunnan kanssa. Lisäksi tarkastuspöytäkirja tulisi asettaa helposti saavutettavaan paikkaan, esimerkiksi yksikön ilmoitustaululle henkilökunnan sekä asiakkaiden ja heidän omaistensa nähtäville.

Tarkastuspöytäkirja lähetetään edellä todetussa tarkoituksessa tiedoksi Attendo Oy:lle.

LIITTEET:

Liite 1. Oikeusasiamiehen tehtävistä ja tarkastuksen toimittamisesta

Liite 2. Luettelo saaduista asiakirjoista

Liite 3. Attendo Oy:n kuvaus Muurain asumisyksiköstä

Liite 4. Itsearviointityökalu

Liite 1. OIKEUSASIAMIEHEN TEHTÄVISTÄ JA TARKASTUKSEN TOIMITTAMISESTA

Eduskunnan oikeusasiamies on nimetty YK:n kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastaisen yleissopimuksen valinnaisen pöytäkirjan (OPCAT) tarkoittamaksi kansalliseksi valvontaelimeksi. Tässä tehtävässä oikeusasiamies tekee tarkastuksia paikkoihin, joissa pidetään vapautensa menettäneitä henkilöitä, kuten esimerkiksi erilaisiin laitoksiin, hoitopaikkoihin tai asumisyksiköihin.

Tarkastuksen toimittamiseksi oikeusasiamiehellä ja hänen määrämällään eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian virkamiehellä on oikeus päästä toimipaikan kaikkiin tiloihin ja tietojärjestelmiin sekä oikeus keskustella luottamuksellisesti vapautensa menettäneiden henkilöiden ja toimipaikan henkilökunnan sekä muiden sellaisten henkilöiden kanssa, jotka voivat antaa tarkastuksen kannalta merkityksellisiä tietoja. Kansallisen valvontaelimen tehtäviä hoitaessaan oikeusasiamiehellä ja kanslian virkamiehellä on oikeus salassapitosäännösten estämättä saada viranomaisilta ja toimipaikkojen ylläpitäjiltä tehtävän hoitamiseksi tarpeelliset tiedot. Tarkastukselle kutsutulla asiantuntijalla on samat toimivaltuudet (Eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 11 b §, 11 c § ja 11 g §).

Eduskunnan oikeusasiamies kuuluu YK:n vammaissopimuksen (CRPD) 33 artiklan 2 kohdan mukaiseen rakenteeseen, jonka tehtävänä on edistää, suojella ja seurata vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumista. Tämän vuoksi oikeusasiamies kiinnittää tarkastuksilla erityisesti huomiota muun muassa toimitilojen esteettömyyteen sekä vammaisten henkilöiden itsemääräämisoikeuden toteutumiseen ja osallistumisen mahdollisuuksiin.

Oikeusasiamiehen kanslian vuoden 2024 erityisenä teemana on ”digitalisoituva julkinen hallinto ja perusoikeudet”.

LIITE 2. SAADUT ASIAKIRJAT

Attendo toimitti oikeusasiamiehen kansliaan seuraavat tarkastuskäynnin jälkeen pyydetyt asiakirjat:

1. Attendo Oy:n selvitys oikeusasiamiehelle (EOAK/2641/2024)
2. Varsinais-Suomen hyvinvointialueen toteuttama valvontakäynti 12.7.2023, Varsinais-Suomen hyvinvointialueelle tehty selvitys 16.11.2023, Lounais-Suomen aluehallintoviraston kirje 11.10.2022
3. Lääkehoitosuunnitelma 29.1.2025.
(Palveluntuottajan toimittamista selvityksistä puuttui lääkehoitosuunnitelma. Lääkehoitosuunnitelma pyydettiin toimittamaan yhdessä pöytäkirjaluonnoksen kommenttien kanssa. Palveluntuottaja toimitti pyynnön johdosta viimeksi päivitetyn lääkehoitosuunnitelman).
4. Jäljennykset kaikista yksikön Haipro-ilmoituksista 1.1.2024 alkaen
5. Jäljennykset sosiaalihuollon epäkohtailmoituksista 1.1.2022 alkaen
6. Luettelo käytetyistä rajoitustoimenpiteistä ajalta 1.1.2022 alkaen
7. Rajoitustoimenpiteitä koskevat päätökset ja ratkaisut- 5 viimeisintä kirjausta molemmista
8. IMO käsikirja
9. Tyytyväisyyskyselyiden koonti
10. Omavalvontasuunnitelma 19.2.2024
11. Esteettömyyskartoitus

LIITE 3. ATTENDON OMA KUVAUS TARKASTETUSTA YKSIKÖSTÄ

Attendo Muurain on vuonna 2019 avattu aikuisten kehitysvammaisten koti. Palvelukodissa on 15 ympärivuorokautisen palveluasumisen paikkaa sekä yhdeksän yhteisöllisen asumisen paikkaa itsenäisemmin pärjääville asukkaille. Ympärivuorokautinen asuminen toteutetaan kolmessa viiden asukkaan ryhmäkodissa. Asukkaiden ikäjakauma koko Attendo Muuraimessa on 18–81 vuotta. Keski-ikä on yhteisöllisessä asumisessa 26,5 vuotta ja ympärivuorokautisessa asumisessa 45,5 vuotta. Valtaosalle asukkaista Attendo Muurain on heidän ensimmäinen oma kotinsa lapsuuden kodista muuttamisen jälkeen.

Tehtävänämmä Attendo Muuraimessa on tarjota kehitysvammaisille asiakkaillemme laadukas ja itsenäinen elämä asiakassuhteen aikana. Annamme tukea, ohjausta ja palvelua yksilöllisesti asiakkaan fyysiset, psyykkiset ja sosiaaliset tarpeet huomioiden. Kehitysvammaisten asumispalveluissa palvelukodin työn keskiössä on yksilökeskeinen työotemalli. Tavoitteena on asiakkaan kokemaa hyvää elämänlaatua kaikilla mahdollisilla tavoilla ja elämänalueilla.

Visiomme on olla ”vahvistamassa ihmistä”, mikä tarkoittaa sitä, että jokaista ihmistä kohdellaan kunnioittavasti ja lämpimästi, sekä niin että, jokainen tuntee tulevansa kuulluksi ja osallistetuksi omaan elämäänsä, sitä koskevien päätösten tekemiseen ja ympäröivään yhteiskuntaan. Asukkaita kannustetaan itsenäisyyteen niin, että hänen olonsa turvataan ja tavoitteena on elämänlaadun parantaminen ja mahdollisimman omannäköisen elämän toteutuminen.

Yhteisöllisessä asumisessa valta osa asukkaita on nuoria aikuisia, jotka harjoittelevat asumisen taitoja. Tavoitteena on, että jonain päivänä yhteisöllisen asumisen asukkaat asuisivat ihan omissa asunnoissaan hyvin kevyellä tuella. Valta osa yhteisöllisen asumisen asukkaista käyvät Attendo Muuraimen ulkopuolella opiskelemaan, työssä tai työkeskuksessa. Asukkaat käyvät kukin omanlaisissaan harrastuksissaan mieltymystensä mukaisesti (esim. tanssiminen, pienoismallikerho, partio). Asukkailla on yhteisiä asukaskokouksia, joissa he ovat käyneet työntekijän kanssa läpi mm. heidän laatimiaan asumisen sääntöjä, heille on infottu uusista työntekijöistä, suunniteltu yhteisiä tapahtumia ja retkiä, asukkaat ovat yhdessä äänestäneet ja päättäneet yhteisten tilojen verhojen värit, sekä tutustuneet toisiinsa. Kokouksista pidetään pöytäkirjaa ja kokouksiin lähetetään kutsut henkilökohtaisiin postilaatikoihin hyvissä ajoin, noin kahta viikkoa aikaisemmin.

Ympärivuorokautisen asumisen puolella noin puolet asukkaista käyvät työkeskuksissa ja noin puolet asujista ovat puolestaan eläköityneitä eli viettävät hyvin ansaittuja eläkepäiviä ja aikaansa Attendo Muuraimessa. Heille järjestetään mielekästä yhteistä toimintaa ja/tai toteutettavissa oleva yksilöllinen toive sekä erilaisia retkiä/tapahtumia kuukausittain. Arkea eletään myös peruskodinaskareiden parissa, kuten siivoten, pyykkiä pesten

sekä ruokaa laittaen kukin omien kykyjensä ja taitojensa mukaisesti. Aukkailla pidetään ryhmäkodeittain yhteisiä asukaspalavereita.

Itsemääräämisoikeuteen vedoten kaikki eivät halua osallistua järjestämiimme tapahtumiin ja heillä on omat mielenkiinnon kohteet ja harrastukset. Suurimmalla osalla on henkilökohtaisia avustajia, joiden kanssa asukkaat käyvät erilaisissa paikoissa, harrastuksissa ja tapahtumissa.